

Klub Przyrodników

ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin
Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645
tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, [http:// www.kp.org.pl](http://www.kp.org.pl)

Świebodzin, 12 grudnia 2015 r.

Gorczański Park Narodowy

Dotyczy: plan ochrony GPN

W związku z konsultacjami społecznymi projektu planu ochrony GPN (wersja projektu z 23 listopada 2015 r.), przedstawiam następujące stanowisko:

W ogólnych aspektach swój pogląd na požądanie kierunki ochrony GPN, uwzględniający wiedzę zgromadzoną w materiałach do planu, Klub Przyrodników przedstawił już pismem z 15 października 2015 r. Uprzejmie dziękuję za dodatkowe informacje i przedstawienie stanowiska GPN w piśmie z 12 listopada 2015 r.

Z uznaniem przyjmuję, że w projekcie planu ochrony szczególna uwaga została zwrócona na działania na gruntach cudzej własności. Jeśli natomiast chodzi o zagadnienia zagospodarowania przestrzennego i korytarzy ekologicznych, to zauważam, że wprawdzie wypracowany został dobry zestaw merytorycznych propozycji zapisów, ale same zapisy w projekcie planu ochrony sformułowane są – niezgodnie z delegacją ustawową – zaledwie w formie „zaleceń” i „propozycji”, a nie w formie ustaleń. Moim zdaniem wymaga to poprawy.

Z uznaniem przyjmuję widoczne w planie ukierunkowanie na ochronę procesów naturalnych. Podtrzymuję jednak opinię, że w warunkach przyrodniczych GPN ukierunkowanie to powinno być bardziej ambitne, w szczególności wyrażone ambitniejszym powiększeniem obszarów ochrony ścisłej, jak również większym ograniczeniem działań ochrony czynnej w ekosystemach leśnych. Nie stoją temu na przeszkodzie także uwarunkowania społeczne. Obawiam się, że motywem do „ochrony czynnej” ekosystemów leśnych jest jednak chęć powiększenia dochodów Parku.

Zgadzam się, że złożone zagadnienie populacji jelenia w GPN powinno najpierw być wnikliwie rozpoznane, a dopiero na podstawie tego rozpoznania powinna być podjęta decyzja o ewentualnej zasadności i zakresie redukcji (a nie tylko decyzja o jej zakresie). Podtrzymuję jednak opinię, że obecnie dostępne dane, przedstawione m. in. w materiałach do planu, nie uzasadniają przekonująco prowadzenia redukcji zwierzyny.

Z uznaniem przyjmuję deklarację, że GPN nie zamierza poszerzać zakresu udostępnienia turystycznego (z wyjątkiem parku podworskiego w Porębie Wielkiej, co uważam za słuszne). Uwagi moje mają na celu wspieranie stanowiska GPN w tym zakresie, w obliczu możliwej presji na zwiększenie takiego udostępnienia.

Co do szczegółów, przedstawiam następujące uwagi i wnioski do przedłożonego projektu planu ochrony:

1. W całym rozdziale 1: co do zasady, celem nie może być czynność; celem powinien być skutek tej czynności. W szczególności, rażąco nieprawidłowe są w tekście projektu sformułowania „*celem jest... dążenie do*”; powinny one być poprawione przez wskazanie, jako celu, stanu do którego się dąży. Celem powinno być np. „*zachowanie...*”, a nie „*dążenie do zachowania...*”. Nieprawidłowe jest wskazywanie, że celem jest „*wykonywanie zabiegów...*”, „*gromadzenie wiedzy...*”, „*monitoring...*” itp. Nieprawidłowe jest sformułowanie „*celem ochrony gatunków i ich siedlisk jest ich ochrona...*”. Wniosujemy o sprawdzenie całego rozdziału 1 pod tym kątem i dokonanie odpowiednich poprawek merytorycznych i redakcyjnych.

2. W celach przyrody nieożywionej:
  - a) Nie jest jasne, co miałyby oznaczać „*właściwy stan zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i gleb*” i według jakich kryteriów miałyby być definiowane. Proponujemy w zamian: „*zachowanie naturalnego charakteru procesów kształtujących zasoby, twory i składniki przyrody nieożywionej i gleby, a wyeliminowanie oddziaływań antropogenicznych na te elementy*”;
  - b) Celem nie powinno być spowalnianie spływu powierzchniowego, bo jest to naturalne zjawisko, bez którego nie istniałyby potoki. Nie ma także powodów, by dążyć do sztucznego podnoszenia retencji gleb. Celem powinna być „*eliminacja antropogenicznych przyczyn zwiększenia spływu powierzchniowego – poprzez eliminację zrywki drewna, powodującej tworzenie się rynien erozyjnych*”;
  - c) Co do ograniczania erozji wodnej, proponujemy, by celem było „*ograniczenie erozji wodnej na turystycznych poprzez utrzymywanie ich we właściwym stanie, oraz na drogach leśnych poprzez likwidację zbędnych dróg, a na drogach niezbędnych do wykonywania działań ochronnych – poprzez stosowanie wodopustów i progów zapobiegających erozji*”. W parku narodowym nie powinno być ingerencji w procesy erozji i akumulacji w ciekach, w tym nie powinny być budowane zapory przeciwrumowiskowe ani kaszyce (to są urządzenia typowe dla zabudowy cieków).

3. W celach ochrony ekosystemów leśnych:
  - a) Pozycji 1b proponujemy nadać brzmienie: „*poszerzenie strefy ochrony ścisłej przez włączenie do niej tych obszarów podlegających dotąd działaniom zachowawczym i renaturalizacyjnym w strefie ochrony czynnej, które osiągnęły właściwy stan zachowania zgodny z założonym celem, lub mogą już osiągnąć taki stan na drodze naturalnych procesów przyrodniczych*”;
  - b) Również obszary ochrony czynnej powinny w GPN być „*podporządkowane priorytetowi ochrony naturalnych procesów przyrodniczych*”, w sensie że działania ochronne także w tych obszarach powinny być ograniczone do sytuacji, w których naturalne procesy prowadzą w kierunku ewidentnie sprzecznym z celami ochrony. Celem ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych, w tym przedmiotów ochrony Natura 2000, w strefie ochrony czynnej, powinno być „*zachowanie naturalnych procesów przyrodniczych utrzymujących lub odtwarzających właściwy stan (strukturę i funkcję, w tym typową dla poszczególnych ekosystemów różnorodność biologiczną) ochrony leśnych siedlisk przyrodniczych, a w razie konieczności inicjowanie lub stymulowanie takich procesów*”. Wnosimy o odpowiednie korekty pkt 1c i 2;
  - c) W strefie ochrony czynnej, nie powinno mieć miejsca pozyskiwanie złomów i wywałów (są to bowiem naturalne źródła martwego drewna i są ważnym elementem ekosystemu leśnego), jeśli nie stanowią one posuszu czynnego. Natomiast pozyskanie posuszu czynnego powinno być ograniczone wyłącznie do tego posuszu, który

„stwarza bezpośrednie i konkretne zagrożenie dla stanu zdrowotnego sąsiadujących lasów innej własności”¹. Wnosimy o odpowiednią korektę pkt 2;

- d) „Prowadzenie regulacji nadmiernej liczebności zwierzyny płowej, w rozmiarze wynikającym ze wskazań prowadzonego w skali całego Parku monitoringu uszkodzeń drzewostanów” na pewno nie powinno być celem ochrony ekosystemów leśnych, może to być co najwyżej środek do osiągnięcia celów. Wnosimy więc, by wykreślić ten punkt z celów, natomiast uwagi co do redukcji zwierzyny jako działania ochronnego przedstawiamy dalej.

4. W celach ochrony ekosystemów wodnych:

- a) Podstawowym celem powinno być zachowanie naturalnych procesów kształtujących koryta potoków i ich zróżnicowanie morfologiczne, w tym w szczególności procesów erozji, akumulacji oraz procesów hydromorfologicznych wywoływanych przez naturalny rumosż drzewny w nurcie;
- b) Nie widzimy powodu, by za cel stawiać spowolnienie spływu powierzchniowego tam, gdzie nie został on antropogenicznie przyspieszony.

5. W celach ochrony zwierząt i ich siedlisk:

- a) Sprzeciwiamy się stawianiu za cel ograniczenia wścieklizny – może to spowodować niekorzystne i nienaturalne oddziaływania na inne gatunki, np. wzrost populacji lisa wywołujący zwiększenie presji na kuraki;
- b) Ochrona antropofobnych gatunków zwierząt w parku narodowym powinna być realizowana nie tylko poprzez ustalenie wymaganych prawem stref ochronnych dla gatunków, ale przez „minimalizację presji antropogenicznej i obecności ludzkiej w rejonach istotnych dla gatunków antropofobnych” (w zakresie znacznie szerszym, niż wymagane prawem strefy ochronne).

---

¹ W praktyce, sugerujemy tu skorzystanie z doświadczeń i rozwiązań innych parków narodowych Europy, w których – przyjmując priorytet ochrony naturalnych procesów, usuwa się kornikowy posusz czynny tylko w „strefach buforowych” na styku lasów parku z lasami obcej własności, dla zapobieżenia ewentualnym oddziaływaniom na te lasy. Nikolov i in. na podstawie badań w Tatrach, rekomendują że szerokość takiej strefy powinna wynosić do 300m (NIKOLOV CH, KONÔPKA B, KAJBA M., GALKO J., KUNCA A., JANSKÝ L. 2014. Post-disaster Forest Management and Bark Beetle Outbreak in Tatra National Park, Slovakia. Mountain Research and Development, 34, 4:326-335). Strefę szerokości 230-300 m stosuje się w Dürrenstein Wilderness Area w Austrii, a model nieingerencji w drzewostany kornikowe z zachowaniem takiej strefy buforowej, w której zwalczą się kornika, został zalecony generalnie w parkach narodowych Austrii (NATIONALPARKS AUSTRIA 2013. Position Paper of the Expert Committee for Bark Beetle Management. Wien, 10 str.). W Parku Narodowym Harz w Niemczech stosowana jest strefa 500m (NATIONALPARKVERWALTUNG HARZ 2011. Nationalparkplan für den Nationalpark Harz 2011 – 2020. Wernigerode, 141 str. Nie jest zresztą w ogóle pewne, czy takie strefy są potrzebne: badania wykazują, że korniki często są przyciągane przez drzewostany pozostawione bez zabiegów, a nie rozpraszane z nich; z takich drzewostanów rozprzestrzeniają się często raczej naturalni wrogowie kornika (GUTOWSKI J. M., KRZYSZTOFIAK L. 2005: Directions and intensity of migration of the spruce bark beetle and accompanying species at the border between strict reserves and managed forests in north-eastern Poland. Ecological Questions 6: 81-92; MONTANO V., BERTHEAU C., DOLEŻAL P., KRUMBÖCK S., OKROUHLÍK J. STAUFFER CH., MOODLEY Y. 2016. How differential management strategies affect *Ips typographus* L. dispersal. Forest Ecol. Managem. 360: 195-204).

6. W celach ochrony krajobrazu odrębnie podkreślone powinna być utrzymanie krajobrazu leśnego o wizualnych cechach naturalności (w tym: z licznym udziałem stojących i leżących drzew martwych, bez śladów ingerencji antropogenicznej). Taki krajobraz leśny stanowi jedną z wybitnych wartości GPN, ponieważ wykształcony jest unikatowo w Karpatach.
7. Celem ochrony obszarów Natura 2000 w Gorcach powinno być: „zachowanie integralności tych obszarów, spójności sieci obszarów Natura 2000 oraz maksymalizacja wkładu w utrzymanie i przywrócenie, w polskich Karpatach, właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt występujących na w GPN, w szczególności poprzez:
- a) zapewnienie przykładów kształtowania leśnych siedlisk przyrodniczych przez naturalne procesy;
  - b) zapewnienie mechanizmów trwałego utrzymywania się półnaturalnych siedlisk przyrodniczych polan;
  - c) zapewnienie warunków do zachowania pełnej różnorodności biologicznej siedlisk przyrodniczych, w tym w szczególności występowania gatunków antropofobnych;
  - d) zapewnienie warunków do bytowania gatunków zagrożonych przez gospodarcze użytkowanie ekosystemów”.

Celem ochrony obszaru Natura 2000 nie musi być uzyskanie właściwego stanu ochrony każdego typu siedliska i gatunku w skali obszaru, ale raczej optymalizacja roli danego obszaru Natura 2000 w realizacji celu ogólnego, jakim jest zapewnienie właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków w alpejskim regionie biogeograficznym (= w Karpatach) w Polsce².

8. Nie podzielamy poglądu, że przyrodniczym uwarunkowaniem ochrony GPN jest obecność gniazd gradacyjnych gatunków owadów kambiofagicznych i ksylofagicznych; wymagająca ingerencji w przebieg naturalnych procesów przyrodniczych poza obszarem ochrony ścisłej.

Nie widzimy potrzeby żadnego ograniczania rozprzestrzeniania się gatunków ksylofagicznych. Te gatunki nie powodują masowej śmierci drzew, a co najwyżej uszkadzają drewno; rozwój ich populacji nie zagraża żadnemu z celów parku narodowego.

Co do owadów kambiofagicznych, mogą one rozprzestrzeniać się i powodować śmierć drzew, w szczególności może to dotyczyć korników świerkowych. Jednak, zarówno doświadczenia ze strefy ochrony ścisłej w GPN, jak i liczne doświadczenia z innych lasów Europy, wskazują, że z punktu widzenia celów ochrony przyrody, nieingerencja w naturalne procesy jest w dłuższej perspektywie czasowej, także w przypadku gradacji kornika, zwykle lepszą strategią, niż próby zwalczania korników³.

---

² Por. nota Komisji Europejskiej z 23 listopada 2012 r. w/s ustalania celów ochrony dla obszarów Natura 2000:

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/docs/commission_note2.pdf

Robocze tłumaczenie polskie:

http://www.kp.org.pl/n2k/NOTA_KOMISJI_NA_TEMAT_WYZNACZANIA_CELOW_OCHRONY_DLA_OBSZAROW_NATURA_2000.pdf

³ Np: BEUDERT B., BÄSSLER C., THORN S., NOSS R., SCHRÖDER B., DIEFFENBACH-FRIES H., FOULLOIS N., MÜLLER J. 2015. Bark beetles increase biodiversity while maintaining drinking water quality. *Conserv. Letters* 8, 4: 272-281. ČÍŽKOVÁ P., SVOBODA M., KŘENOVA Z. 2011. Natural regeneration of acidophilous spruce mountain forests in non-intervention management areas of the Šumava National Park – the first results of the Biomonitoring project. *Silva Gabreta* 17, 1; 19-35. JONÁŠOVÁ M. PRAH K. 2004. Central-European mountain spruce (*Picea abies* (L.) Karst.) forests: regeneration of tree species after a bark beetle outbreak. *Ecological Engineering* 23: 15-27. JONÁŠOVÁ M. PRAH K. 2008. The influence of bark beetles outbreak vs. salvage logging on ground layer vegetation in Central European mountain spruce forests. *Biol. Conserv.* 141: 1525-1535. JONÁŠOVÁ M., MATĪJKOVÁ I. 2007. Natural regeneration and vegetation changes in wet spruce forests after natural and artificial disturbances. *Canadian J. For. Res.* 37, 10: 1907-1914. LEHNERT, L. W., C. BÄSSLER, R. BRANDL, P. J. BURTON, AND J. MÜLLER. 2013. Highest number of indicator species is found in the early successional stages after bark beetle attack. *J. Nature Conserv.* 21: 97-104. MÜLLER J., NOSS R. F., BUSSLER H., BRANDL R. 2010. Learning from a „benign neglect strategy” in a national park: Response of saproxylic beetles to dead wood accumulation. *Biol. Conserv.* 143: 2559-2569. MÜLLER J., BUSSLER, H., GOßNER, M.,

Uwaga ta dotyczy także identyfikacji zagrożenia w rozdziale 4. Nieingerowanie w procesy dynamiki populacji owadów kambio- i ksylofagicznych, mimo że może prowadzić do dynamicznych przekształceń ekosystemów leśnych, wydaje się lepszą strategią ochrony ekosystemów, w tym siedliska przyrodniczego 9410 wraz z całym bogactwem flory, grzybów i fauny, niż próby zwalczania tych owadów przez usuwanie drzew zasiedlonych, usuwanie wiatrowałów i wiatrołomów itp. Odstąpienie od takiego zwalczania ograniczyłoby także potrzebę utrzymania przejezdności niektórych dróg, obecnie wskazywanych jako „niezbędne do realizacji działań ochronnych”. Zupełnie zaś nie wiadomo, dlaczego jako zagrożenie identyfikuje się także ksylofagi, ani dlaczego w ramach „ograniczania pojawów kambio- i ksylofagów” usuwane miałyby być wiatrołomy i wiatrowały „gatunków iglastych” – czyli także jodły.

9. Dziwi, po 35 latach od utworzenia GPN, wskazywanie na „występowanie powierzchni o zniekształconej strukturze gatunkowej, wiekowej i przestrzennej drzewostanów, w efekcie gospodarki przeszłej, w szczególności z okresu przed utworzeniem Parku”. Wskazywanie na takie uwarunkowanie byłoby negatywną oceną dotychczasowych wysiłków ochronnych GPN, a ocena taka nie wydaje się nam sprawiedliwa. Jeżeli dotychczasowe działania ochronne Parku były skuteczne i sensowne – a tak je postrzegamy – to po 35 latach te drzewostany powinny być już na tyle unaturalnione, że dalsze unaturalnienie można by już pozostawić naturalnym procesom.

10. Tereny będące we władaniu GPN, a znajdujące się poza granicami Parku (wskazane na mapie 1), powinny być włączone do Parku przed ustanowieniem planu ochrony, by mogły zostać objęte planem.

11. Odnośnie wyznaczenia obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, podtrzymujemy nasze stanowisko wyrażane już wcześniej.

Uważamy, że w uwarunkowaniach przyrodniczych GPN celowe byłoby jej zastosowanie na zdecydowanej większości powierzchni Parku, rzędu 70-80% jego powierzchni. Proponowany plan przewiduje wprawdzie pewne powiększenie obszar pod ochroną ścisłą, ale tylko o ok. 400 ha. Uważamy, że z zastosowaniem ochrony ścisłej w GPN pójść należy dalej. Plan słusznie wskazuje na potrzebę „dążenia w perspektywie czasowej do objęcia ochroną ścisłą większej powierzchni obszarów leśnych”; naszym zdaniem nie ma jednak powodu, by z tym zwlekać. Uważamy, że ambitniejsze powiększenie strefy ochrony ścisłej powinno nastąpić już w tym planie.

Choć decyzja o skali zastosowania ochrony biernej powinna być decyzją planistyczną podejmowaną na podstawie konkretnych uwarunkowań każdego, indywidualnie rozpatrywanego obszaru chronionego, jako tło do podjęcia takiej decyzji można przytoczyć podejście stosowane np. innych krajach, np. w niemieckich i austriackich parkach narodowych, które przytaczaliśmy już szeroko w poprzedniej korespondencji. Nie uważamy, by istniejące tam uwarunkowania były znacząco odmienne od uwarunkowań w GPN. Jediną istotną różnicą uwarunkowań mogłyby być ekonomiczne przesłanki użytkowania lasów GPN, których jednak nie chcielibyśmy podejrzewać.

Uważamy, że opisane wyżej podejście byłoby trafne także dla Gorczańskiego Parku Narodowego, a ponieważ GPN istnieje już od dłuższego czasu – taką skalę ochrony ścisłej można i należy przyjąć już w obecnym planie ochrony.

RETTTELACH, T., DUELLI, P. 2008. The European spruce bark beetle *Ips typographus* (L.) in a national park - from pest to keystone species. Biodiv. and Conservation 17, 2979-3001.

12. Słusznie zidentyfikowano „*wykonywanie zabiegów w ekosystemach leśnych, w tym wykonywanie cięć na potrzeby bezpieczeństwa, oraz cięć sanitarnych i planowych w lasach nie stanowiących własności Skarbu Państwa*” jako zagrożenie dla wielu przedmiotów ochrony, wskazując działania minimalizujące. Zwraca uwagę długi, choć niewątpliwie zasadna, lista przedmiotów ochrony, jakie są na to zagrożenie narażone.

Uważamy, jak wskazujemy już w innych punktach niniejszej opinii, że działania minimalizujące powinny objąć (także w strefie ochrony czynnej) pozostawianie wszystkich drzew złamanych, wyrwconych, obumierających i martwych, poza ewentualnym usuwaniem czynnego posuszu kornikowego w 300-metrowej strefie przyległej do lasów innych form własności zawierających świerk w składzie gatunkowym.

W strefie ochrony krajobrazowej, czyli w lasach innej własności znajdujących się w granicach GPN, środki ograniczające zagrożenie, oprócz ograniczenia terminu wykonywania prac, powinny objąć promowanie pozostawiania drzew złamanych, wyrwconych, obumierających i martwych, nie stanowiących posuszu czynnego zagrażającego trwałości drzewostanu, a także pozostawianie wszystkich drzew tzw. biocenotycznych.

Co do „cięć bezpieczeństwa” w sąsiedztwie szlaków turystycznych, powinny one być ograniczone najwyżej do odległości jednej wysokości drzewa i powinny być wykonywane w sposób jak najbardziej naśladujący procesy naturalne – a więc nie przez zwykłe ścinanie drzew przy poziomie ziemi, a przez obalenie, łamanie, odstrzeliwanie części drzew lub ewentualnie ich ścinanie na wysokości kilku metrów. Biomasa martwych drzew powinna przy tym zostać pozostawiona w ekosystemie; w miarę możliwości ze względów ochrony krajobrazu i edukacyjnych należy też unikać eksponowania przecięć drzew. Zwracam tu uwagę, że zgodnie z przepisami ustawy z 18 sierpnia 2011 o bezpieczeństwie w górach zapewnienie warunków bezpieczeństwa należy wprowadzić do dyrektora parku narodowego, ale ustawodawca rozumie „zapewnienie bezpieczeństwa” raczej jako odpowiednie oznakowanie, ustalenie zasad korzystania ze szlaków i zapewnienie warunków do ratownictwa, a nie jako ingerencje w środowisko przyrodnicze dla zminimalizowania istniejącego ryzyka. Zgodnie z cytowaną ustawą, to osoby przebywające w górach obowiązane są do *zachowania należytej staranności w celu ochrony życia i zdrowia własnego oraz innych osób, a w szczególności: (...) przestrzegania zasad korzystania z danego terenu (...) zapoznania się oraz dostosowania swoich planów aktywności do umiejętności, aktualnych warunków atmosferycznych, prognozy pogody, (...) zastosowania się do zaleceń i ograniczeń wynikających z (...) panujących i przewidywanych warunków atmosferycznych*, co oznacza również, że są zobowiązane do uwzględniania podwyższonego ryzyka np. w okresie występowania silnych wiatrów.

13. W obecnym stanie wiedzy, zagrożenia dla ekosystemów pochodzące od uszkodzania odnowień i młodników leśnych przez zwierzęta, powinno być identyfikowane jako potencjalne. Powinno także zostać skonkretyzowane do uszkodzeń powodowanych przez jelenie, ponieważ jest to jedyny gatunek, który w warunkach GPN może takie zagrożenie powodować.

Co do zasady, obecność dużych roślinożerców jest naturalnym zjawiskiem w ekosystemach leśnych, podobnie jak zjawisko ich zerwania i jego skutki dla roślinności. samego faktu występowania tzw. „uszkodzeń od zwierzyny” nie można więc identyfikować jako zagrożenia, nawet gdyby uszkodzenia takie miały znaczącą skalę. Nie ma powodu, by zakładać że naturalny poziom presji roślinożerców powinien być nieznaczący. Natomiast oddziaływanie jelenia na populacje drzew leśnych byłoby zagrożeniem, gdyby jednoznacznie wynikało z nienaturalnego wzrostu zagęszczenia populacji jelenia spowodowanego czynnikami antropogenicznymi i jednocześnie wpływało na populacje drzew w sposób zagrażający trwałości ekosystemów lub prowadzący do istotnych zniekształceń ich struktury.

Zagrożeniem w warunkach parku narodowego nie są np. przypadku spalowania drzew, ani zgryzania wierzchołków jodły, dopóki są regenerowane przez drzewa. Zagrożeniem nie jest nawet pewien wpływ jeleni na skład gatunkowy przyszłych drzewostanów, dopóki skład ten mieści się w granicach naturalnych fluktuacji typowych dla buczyn karpackich.

Nie wykluczając więc, że wzrastająca populacja jelenia w GPN może potencjalnie stanowić zagrożenie i może wymagać interwencji, uważamy że jak na razie nie ma przekonujących dowodów, by było to zagrożenie rzeczywiste.

Co do sposobów ograniczania ewentualnego zagrożenia, uważamy, że:

- a) Podstawowym sposobem minimalizacji zagrożenia powinny być działania prowadzone na zewnątrz parku, w tym współpraca z zarządcami obwodów łowieckich sąsiadujących z parkiem w celu ograniczenia czynników powodujących nienaturalne koncentracje jeleni na terenie GPN – ewentualnie, jako alternatywa – wyznaczenie strefy ochrony zwierzyny i podjęcie takich działań przez sam GPN;
- b) Redukcja populacji jeleni przez odstrzał jest nieuprawniona przy dzisiejszym stanie wiedzy. Przede wszystkim, obecne dane nie potwierdzają, by oddziaływanie na drzewostany było skorelowane z notowanymi stanami jeleni, nie ma też dobrych korelacji między oddziaływaniem na drzewostany, stanem jeleni i wykonywaną redukcją. Intuicyjnie oczekiwane związki przyczynowo-skutkowe pomiędzy tymi zmiennymi nie zostały jak dotąd w warunkach GPN potwierdzone przez zebrane i zestawione w odpowiednim operacie dane. Uważamy za słuszne i zasadne zaproponowane w planie podejście, polegające na oparciu decyzji o ewentualnej redukcji na wynikach badań i monitoringu, które należy przeprowadzić – tak jak zamierza to zrobić GPN (por. jednak także nasze uwagi w pkt 27 niniejszej opinii). W planie ochrony należałoby jednak wyraźnie zastrzec, że redukcja powinna być realizowana tylko i wyłącznie wtedy, gdyby jej konieczność i oczekiwana skuteczność znalazła potwierdzenie w wynikach odpowiednich badań i monitoringu, co jednak na razie nie ma miejsca. Do czasu ewentualnego uzyskania takiego potwierdzenia, redukcja nie powinna być prowadzona.

Słusznie wskazano same odstrzały ssaków kopytnych jako potencjalne zagrożenie dla innych elementów przyrody. Wydaje się jednak, że przez „wprowadzanie niepokoju” zagrożenie to oddziałuje nie tylko na wilka, rysia i niedźwiedzia, ale potencjalnie mogłoby oddziaływać na inne gatunki antropofobne – choćby np. na głuszca, gdyby ostrzały miały być prowadzone w jego ostojach. Należy także rozważyć, czy sam fakt prowadzenia odstrzałów nie wpływa na behavior samych jeleni, np. prowokując je do koncentracji w określonych miejscach i silniejszego spalowania i zgryzania w takich miejscach, takie efekty są bowiem znane w literaturze. Dlatego środki minimalizujące to potencjalne oddziaływanie nie powinny być ograniczone tylko do dużych drapieżników, ale powinny dodatkowo objąć ogólnie: *„ograniczenie przestrzenne terenu wykonywania odstrzałów w ramach redukcji populacji jeleni, o ile taka redukcja byłaby konieczna”*.

14. *„Skład gatunkowy niektórych drzewostanów niezgodny z siedliskiem oraz zaburzenia struktury przestrzennej jako efekt dawnej gospodarki leśnej”* nie są zagrożeniami, ale pewną cechą ekosystemów. Z samego faktu istnienia takich uproszczeń i zniekształceń struktury nie wynika jednak automatycznie żadne zagrożenie dla żadnych elementów przyrody. Aspektu tego albo nie należy ujmować w rozdziale 4, albo należy wskazać (jeśli w warunkach GPN ma to miejsce) rzeczywiste zagrożenia, jakie wnikają lub mogą wynikać z uproszczeń i zniekształceń struktury drzewostanów – np. podwyższone ryzyko szybkich procesów masowego zamierania drzew w sztucznych drzewostanach świerkowych, fragmentacja i ograniczenie siedliska dostępnego dla bezkręgowców typowych dla buczyny karpackiej itp.

Wśród sposobów eliminacji lub ograniczania takich zagrożeń na pierwszym miejscu wskazać należałoby (także w strefie ochrony czynnej!) umożliwianie przebiegu naturalnych procesów renaturyzacji fitocenoz i ekosystemów (biorąc pod uwagę, że procesy takie niekiedy związane są z zamieraniem „gatunków niewłaściwych dla siedliska”; np. rozwój gniazd kornikowych w sztucznych świerczynach istniejących w reglu dolnym także może być elementem procesu renaturyzacji, o ile w ślad za nim następuje odnowienie innych gatunków).

15. Zgadając się, że przeciwdziałanie schodzeniu ze szlaków wymaga m. in. usuwania przeszkód na szlakach, zwracamy uwagę, że z powodów edukacyjnych, dla kształtowania właściwych postaw turystów wobec przyrody, niekiedy celowe byłoby ułatwianie przejścia przez zwalone drzewa, a nie przecinanie i usuwanie wszystkich drzew powalonych na szlak. Turysta w GPN powinien odczuć wrażenie „naturalnego lasu, którego nieodłącznym elementem są martwe drzewa”, także przez konieczność przekroczenia kilku takich drzew leżących na szlaku.
16. Zanikanie znaków granic wewnętrznych i zewnętrznych w Parku nie wydaje się w ogóle zagrożeniem, w świetle celów ochrony Parku. Jest to utrudnienie dla zarządzania Parkiem, ale nie zagrożenie dla jego substancji przyrodniczej. Nie powinno więc być identyfikowane w rozdziale 4, choć nie mamy nic przeciwko odtwarzaniu i konserwacji znaków granicznych.
17. Sposobem zapobiegania zagrożeniu potencjalnemu, jakim jest wycinka lasów w otulinie Parku, powinno być korzystanie przez GPN z mechanizmu uzgadniania przez dyrektora parku planów urządzenia lasu i uproszczonych planów urządzenia lasu w otulinie, a także korzystanie z przysługującego parkowi prawa strony⁴ w przypadku wydawania przez odpowiednie organy decyzji administracyjnych z art 10, 19 i 24 ustawy o lasach, dotyczących lasów w otulinie Parku.

Sposobem zapobiegania temu zagrożeniu powinny być także działania edukacyjne prowadzone przez GPN, a adresowane do właścicieli i zarządców lasów w otulinie, dotyczące potrzeb i możliwości integracji ochrony przyrody z gospodarką leśną.
18. Sposobem ograniczania zagrożenia zewnętrznego „*Zanikanie walorów krajobrazowych i kulturowych w otulinie Parku*” powinna być działalność edukacyjna dotycząca nie tylko form tradycyjnej zabudowy, ale także działalność edukacyjna w zakresie ochrony krajobrazu, promująca zrozumienie potrzeb ochrony krajobrazów naturalnych i półnaturalnych oraz znaczenia takich krajobrazów dla lokalnego rozwoju turystyki. Procesy urbanizacji i „utechnicznienia” krajobrazu (dotyczy to także przekształceń wprowadzanych „w imię rozwoju turystyki, jak np. rozbudowa i modernizacja dróg publicznych i leśnych, rozbudowa sieci przekazników telefonicznych, wieże widokowe same stanowiące antropogeniczny aspekt w krajobrazie postrzeganym) powinny być wyraźnie wskazywane jako procesy degradujące główną atrakcję turystyczną regionu gorczańskiego.

---

⁴ Mimo że udział parku narodowego w takich postępowaniach jako strony nie jest oczywisty, uważamy że parkowi przysługuje przymiot strony we wszystkich postępowaniach administracyjnych dotyczących otuliny Parku, których skutki mogą wywołać zagrożenia zewnętrzne dla przyrody parku – zgodnie z wywodem przedstawionym przez NSA w wyroku II OSK 1139/09 z 15 lipca 2010 r. Zwracam tu uwagę, że w tym kontekście szczególnie ważne jest, by wszystkie dające się pomyśleć zagrożenia zewnętrzne mogące być wynikiem decyzji administracyjnych dotyczących obszaru otuliny, zostały umieszczone na liście zagrożeń w rozdziale 4 planu ochrony.

Zarówno zakres identyfikacji tego zagrożenia, jak i zasięg działań edukacyjnych i promocyjnych, nie powinien być ograniczony do otuliny Parku, a powinien obejmować co najmniej identyfikowaną niegdyś wskazywaną przez GPN „otulinę społeczną”, czyli cały rejon społecznych wpływów Parku, de facto całość pasma Gorców z miejscowościami u ich podnóża.

19. Z uwagi na istniejące orzecznictwo sądowoadministracyjne⁵, bardzo istotne jest, by wśród zagrożeń zewnętrznych wymienionych w rozdziale 4 wyraźnie i literalnie ująć wszystkie zagadnienia mogące być przedmiotem postępowań administracyjnych, których skutki mogą wpływać na park. Równocześnie, bardzo ważne jest, by korzystanie przez Park z prawa strony w tych postępowaniach wyraźnie i literalnie wskazać w tych przypadkach jako sposób ograniczania tych zagrożeń, najlepiej wraz z dyspozycją, do czego uczestnictwo Parku w postępowaniach powinno dążyć. Ujęcie zagadnienia w rozdziale 4 planu ochrony może być decydujące dla uznania interesu prawnego parku, a w konsekwencji dla uznania przysługującego parkowi przymiotu strony w takich sprawach.

Wnioskujemy o bardzo wnikliwe zweryfikowanie, czy wszystkie dające się pomyśleć przedmioty postępowań administracyjnych w otulinie, których skutki mogą wpływać na park, zostały w ten sposób wskazane w rozdziale 4. Potencjalnie może chodzić tu np. o: decyzje z ustawy o lasach (por. wyżej), zezwolenia na wycinkę drzew, pozwolenia wodnoprawne, decyzje z art 118 ustawy o ochronie przyrody, decyzje o odstępie od zakazów ochrony gatunkowej, decyzje w/s scalenia gruntów, decyzje zezwalające na przekształcenie lasu w użytek rolny, decyzje zezwalające na wylesienie w innych celach, decyzje „odrolnieniowe” – nasze wyobrażenia na ten temat nie muszą jednak być kompletne.

20. Wśród warunków utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszarów Natura 2000 (rozd. 5) wnosimy o rozważenie następujących uzupełnień lub wątpliwości:

- a) Siedlisko 6230 – czy na pewno można je utrzymać bez wypasu, tylko poprzez koszenie z usuwaniem biomasy?
- b) Siedlisko 6430 – warunkiem wydaje się także zapewnienie naturalnego miejsca rozwoju siedliska przez nie ingerowanie w naturalne procesy kształtowania się ekosystemów przyrzecznych, w tym procesy erozji i akumulacji, a także naturalne zaburzenia powodowane erozją;
- c) Siedliska 7110, 7140, 7230 – nie jest jasne, jakie warunki wodne są „odpowiednie”: powinno tu raczej chodzić o zachowanie naturalnych dróg zasalania wodę i usunięcie antropogenicznych zniekształceń warunków wodnych; te siedliska wymagają także zabezpieczenia przed wydeptywaniem przez ludzi i zwierzęta gospodarskie;
- d) Siedliska 9110, 9130, 91E0, 9410 – wydaje się, że naturalne procesy przyrodnicze byłyby wystarczające dla odtworzenia lub utrzymania właściwego stanu ochrony, a sztuczne wspomaganie procesów renaturyzacyjnych nie jest tego warunkiem koniecznym;
- e) Bezlist okrytowy *Buxbaumia viridis* – „odstąpienie od pozyskiwania posuszu czynnego prowadzonego w ramach działań ochronnych w ekosystemach leśnych w strefie 50 m od stanowiska gatunku” nie jest wystarczające, ponieważ aby prawidłowo zastosować ten warunek, trzeba znać lokalizację wszystkich stanowisk bezlistu, a gatunek ten jest dość trudno wykrywalny i w ogóle możliwy do wykrycia tylko w pewnych okresach roku. Warunkiem ochrony gatunku powinno być raczej odstąpienie od pozyskiwania drzew

⁵ Por. w szczególności cytowane już stanowisko NSA II OSK 1139/09 z 15 lipca 2010 r. i poprzedzający ją wyrok WSA w Krakowie II SA/Kr 198/09 z 4 czerwca 2009 r.

w strefie ochrony czynnej we wszystkich miejscach potencjalnie szczególnie dogodnych jako siedliska bezlistu, np. sąsiedztwo cieków i potoków,

- f) W przypadku dużych drapieżników – „*utrzymanie właściwego stanu odnowień naturalnych i sztucznych*” nie jest warunkiem ich właściwego stanu ochrony, więc nie powinno być wprowadzane do zapisu w tym miejscu. Miejsce na wyartykułowanie tego celu jest gdzie indziej
- g) Co do pluszcza i pliszki górskiej – w GPN nie ma potrzeby „*prowadzenia prac utrzymaniowych w obrębie koryt cieków*” i żadne takie prace w ogóle nie powinny być prowadzone. Warunkiem powinno być zachowanie koryt cieków w stanie naturalnym i kształtowanych przez naturalne procesy;

21. Rażąco niewłaściwe jest sformułowanie warunków zachowania integralności obszarów Natura 2000 i spójności sieci Natura 2000 z użyciem słów „*dążenie do...*”. Warunek, z definicji, jest to stan, jaki musi być osiągnięty (a nie tylko do jakiego należy dążyć), by mógł być zrealizowany określony cel (w tym przypadku zachowanie integralności i spójności).

Niewłaściwe jest również wskazywanie, jako warunku, podejmowania określonych czynności („*popularyzowanie...*”, „*odtworzenie i utrzymywanie...*”) zamiast efektu tej czynności („*spopularyzowanie...*”, „*odtworzenie i utrzymanie...*”).

22. W warunkach zachowania integralności obszarów Natura 2000 i spójności sieci Natura 2000 powinny być konkretnie wskazane uwarunkowania przestrzenne, jakie powinny być uwzględnione w planach jako niezbędne do zachowania integralności i spójności Natury 2000, w tym niezbędne korytarze ekologiczne, wraz z punktami, w których drożność tych korytarzy musi być poprawiona.

Zwracamy uwagę, że ten rozdział planu ochrony parku narodowego, stanowiąc odpowiedni zakres planu ochrony obszaru Natura 2000, uprawnia do zawarcia w nim warunków dotyczących terenów i miejsc poza granicami parku, a nawet poza granicami otuliny, o ile tylko da się uzasadnić, że stan tych terenów i miejsc jest rzeczywiście warunkiem utrzymania integralności gorczańskich obszarów Natura 2000 i łączności tych obszarów z innymi obszarami Natura 2000.

W tym miejscu powinno też być wskazane, jako warunek zachowania integralności obszaru Gorce PLB120001, zapewnienie skutecznej ochrony populacji głuszca w jej siedliskach wykraczających poza obecną granicę parku narodowego i obszaru Natura 2000, w szczególności poprzez powiększenie obszaru Natura 2000 tak by w całości objął teren wykorzystywany przez głuszce, poprzez utworzenie strefy ochrony zwierzyny w rejonie Turbacza, a także poprzez wykluczenie turystycznego udostępniania i promowania ruchu turystycznego w rejonie wykorzystywanym przez głuszce poza granicami Parku.

23. Co do kryteriów właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk:

- a) Kryterium właściwego stanu ochrony niedźwiedzia powinno być jednak regularne występowanie i rozród na terenie GPN (mimo że tak stan nie został dotąd osiągnięty, a jego osiągnięcie zależy nie tylko od ochrony Parku, ale i od niemożliwych do przewidzenia wyborów samych niedźwiedzi – ochrona GPN powinna jednak być realizowana w sposób jak najbardziej zachęcający niedźwiedzia do wyboru GPN jako miejsca gawrowania i rozrodu);
- b) Kryteria właściwego stanu ochrony gatunków ptaków powinny być konieczne uzupełnione o kryteria właściwego stanu ich siedliska.

24. W rozdziale 7, w ust. 1.2, proponujemy wyraźnie wyartykułować: „*Działania ochronne na obszarach ochrony czynnej polegają na stosowaniu, wyłącznie w przypadkach gdy spontaniczny przebieg procesów przyrodniczych nie zapewnia osiągnięcia celów ochrony, odpowiednich zabiegów ochronnych...*”, co zresztą zgodne jest z wytyczną wynikającą z § 23.pkt 2 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody.
25. W rozdziale 7, w ust. 1.2, pkt 1.a proponujemy nadać brzmienie „*zabiegi sanitarne w drzewostanach z udziale świerka w strefie do 300 m od lasów obcej własności z udziałem świerka w drzewostanie*”.
26. W rozdziale 7 ust 2.1, w części (a) – dot. działań we wszystkich strefach ochrony:
- a) W poz. 3.2 wnosimy o wykreślenie „*zabezpieczenia przed erozją brzegów potoków*” – koryta potoków w GPN powinny być kształtowane przez naturalne procesy geomorfologiczne, w tym procesy erozji i akumulacji. Nie uważamy także za zasadne budowy przegród, stopni, zapór i opóźniaczy odpływu na ciekach epizodycznych i okresowych; takie działania powinny być ograniczone tylko do zabudowy antropogenicznych rynien erozyjnych;
  - b) W poz. 6.4 proponujemy nadać brzmienie „*Bieżące udrażnianie szlaków turystycznych i ścieżek poprzez:*
    - *ściananie zarastających je naturalnych odnowień;*
    - *kształtowanie drzew powalonych i złamanych na szlaki i ścieżki w celu ułatwienia przejścia, w tym w razie potrzeby ich przecinanie i przemieszczanie;*
    - *zabezpieczanie przed zagrożeniem od drzew martwych oraz silnie nachylonych stojących przy szlakach i ścieżkach przez usuwanie górnych części tych drzew, obalanie, łamanie, odstrzeliwanie fragmentów tych drzew, a w razie konieczności ich ścinanie;**Biomasa z cięć bezpieczeństwa należy zarówno w strefie ochrony ścisłej jak i w strefie ochrony czynnej pozostawić w ekosystemie; zaleca się wykonywanie prac poza okresem lęgowym ptaków, tj. w terminie od 1 sierpnia do końca lutego*”.
  - c) Zbyt ogólny i niedopuszczalny jest zapis w poz. 9.1 „*W przypadku wystąpienia zjawisk o charakterze klęski żywiołowej i szkód nimi wywołanych, zagrażających celom strategicznym Parku oraz zdrowiu i życiu zamieszkujących, a także odwiedzających go – dopuszcza się natychmiastowe reagowanie na zaistniałe sytuacje*”. Przepisy regulujące reagowanie na sytuacje nadzwyczajne, w tym umożliwiające reakcję na zagrożenie bezpieczeństwa powszechnego, a także umożliwiające podejmowanie koniecznych działań dla ochrony przyrody za zgodą Ministra, także w przypadkach nie przewidzianych w planie ochrony, znajdują się w art 15 ustawy o ochronie przyrody. Plan ochrony nie może zagadnienia tego regulować w sposób odmienny, niż ustawa. gdyby natomiast zapis miał powtarzać regulację ustawową, to jest zbędny i niezgodny z zasadami techniki prawodawczej.
27. W rozdziale 7 ust 2.1, w części (c) – dot. działań w strefie ochrony czynnej:
- a) W poz. 1.3 wnosimy o ograniczenie listy wydzieleń do tych, które znajdują się w 300-metrowej strefie od granic lasów obcej własności. Proponujemy, by usuwanie czynnego posuszu kornikowego było ograniczone do tych miejsc, w których mogłyby wystąpić obawy o negatywne oddziaływanie na sąsiednie, cudze drzewostany, co

stanowi właśnie proponowaną, 300-metrową strefę. Głębiej w Parku, nawet w strefie ochrony czynnej, nie powinno się ingerować w rozwój gniazd kornikowych. Nie ma przekonujących przesłanek, że taka interwencja istotnie wpływa na dynamikę populacji kornika⁶, są natomiast liczne przesłanki, że z punktu widzenia różnorodności biologicznej i funkcjonowania ekosystemów próby ograniczania rozwoju kornika mogą być bardziej szkodliwe, niż sama gradacja tego gatunku⁷. Ingerencja taka nie ma dobrego uzasadnienia przyrodniczego, a wyłącznie ekonomiczne.

- b) W poz. 1.4 nie jest jasne, jakie gatunki miałyby być wprowadzane w ramach „sztucznych odnowień i poprawek”. Rozumiemy, że chodzi tu chyba o wprowadzanie gatunków „właściwych dla siedliska” – w szczególności jodły i gatunków liściastych? Uważamy jednak, że powinno to zostać skonkretyzowane. Nie wydaje się konieczne sztuczne odnawianie świerka: najlepszym wspomoczeniem procesów odnowieniowych tego gatunku w drzewostanach po kornikowych jest pozostawienie do naturalnego rozkładu kłód zmarłych, starych świerków, które w miarę rozkładu stają się mikrosiedliskami sprzyjającymi naturalnemu odnowieniu świerkowemu. Usuwanie gatunków lekkonasiennych powinno być wyjątkiem; słusznie zastrzeżono iż może ono dotyczyć najwyżej „pojedynczych egzemplarzy”.
- c) Co do regulacji populacji jelenia (poz. 1.7), co do zasady zgadzamy się, że wdrożenie ewentualnej redukcji tego gatunku powinno być poprzedzone proponowanymi badaniami. Zwracamy uwagę, że ich zakres i metodyka powinny obejmować nie tylko ustalenie liczebności jeleni, stopnia uszkodzenia odnowień oraz aktywności drapieżników, ale także powinny uwzględnić zagadnienia behawioralne, w szczególności wg rozwijanego wspólnie w ekologii modelu „krajobrazu strachu” (fear landscape)⁸ – modyfikacji zachowań jeleni zależnie od przestrzennego zróżnicowania ryzyka śmierci (co z kolei może zależeć od cech struktury lasu), zarówno od drapieżników, jak i od myśliwych - jak się wydaje, zjawisko to ma duże znaczenie dla problemu jeleni w Gorcach. Badania powinny brać pod uwagę nie tylko sam poziom uszkodzeń odnowień, ale przede wszystkim wpływ tych uszkodzeń dla przeżywalności drzewek; zaś założeniem nie powinno być ograniczenie poziomu oddziaływania do poziomu nieznaczącego (zapewne i w warunkach zupełnie naturalnych oddziaływanie dużych roślinożerców na roślinność leśną jest znaczące), ale raczej wyeliminowanie „komponentu antropogenicznego” tego oddziaływania. Od wyników badań powinien zależeć nie tylko zakres i intensywność redukcji, ale przede wszystkim sama decyzja, czy wykonanie redukcji jest konieczne, czy też nie. Nasze stanowisko na temat ewentualnej redukcji jeleni przedstawiliśmy też w pkt 13 niniejszej opinii.

⁶ Por. np. GRODZKI W., JAKUŚ R., LAJZOVA E., SITKOVA Z., MACZKA T., ŠKVARENINA J. 2006. Effects of intensive versus no management strategies during an outbreak of the bark beetle *Ips typographus* (L.) (Col.: Curculionidae, Scolytinae) in the Tatra Mts. in Poland and Slovakia. *Annals of Forest Science* 63, 1: 55-61.

⁷ Por. przykłady literaturowe przedstawione w przypisie nr 3.

⁸ Np.: LAUNDRE J.W. 2010 The landscape of fear: Ecological implications of being afraid. *The Open Ecology journal* 2010, 3: 1-7; LONE K., EGIL LOE L., GOBAKKEN T., LINNELL J. D. C., ODDEN J., REMMEN J., MYSTERUD A. 2014. Living and dying in a multi-predator landscape of fear: roe deer are squeezed by contrasting pattern of predation risk imposed by lynx and humans. *Oikos* 123: 641-651; MANNIG A. D., GORDON I. J., RIPPLE W. J. 2009. Restoring landscapes of fear with wolves in the Scottish Highlands. *Biol. Cons.* 142, 10: 2314-2321; KUIJPER D. P. J., DE KLEINE C., CHURSKI M., VAN HOOFT P., BUBNICKI J., JĘDRZEJEWSKA B. 2013. Landscape of fear in Europe: wolves affect spatial patterns of ungulate browsing in Białowieża. a Primeval Forest, Poland. *Ecography* 36: 1-13; KUIJPER D. P. J., BUBNICKI J. W., CHURSKI M., MOLS B., VAN HOOFT P. 2015. Context dependence of risk effects: wolves and tree logs create patches of fear in an old-growth forest. *Behavioral Ecology* 26,6: 1558-1568. KOMORSKI CH. 2015. Landscape of fear: Long term effect of wolves (*Canis lupus* L.) on tree regeneration in the Białowieża Primeval Forest, Poland, Univ. of Natural Resources and Applied Life Sciences Vien;

- d) W poz. 2.1 – 2.4 oraz w po. z 2.8, na gruntach parku narodowego nie ma podstaw do różnicowania działań na obligatoryjne i fakultatywne. Zróżnicowanie takie, zgodnie z przepisami o planie ochrony obszaru Natura 2000, wprowadza się tylko i wyłącznie dla działań przewidywanych na gruntach wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, a park narodowy nie może być traktowany jako gospodarstwo rolne. W parku narodowym działania ochronne powinny być obligatoryjnie, a nie tylko fakultatywnie wykonane w sposób optymalny dla chronionych ekosystemów, i właśnie taki sposób wykonania działania ochronnego powinien być jednoznacznie zapisany w planie ochrony parku.
- e) Pozycje 7.1-7.4, 8.6-8.8 są powtórzeniem zadań ochronnych ekosystemów nieleśnych i nie powinny być ponownie umieszczane.
- f) Co do pozycji 8.5, nie mamy zastrzeżeń do proponowanego zadania, ale dostrzegamy, że obecna potrzeba „*Wprowadzenia rozwiązań ograniczających prędkość samochodów, rowerów i innych pojazdów poruszających się drogą w Dolinie Kamienicy między wyjazdem z Parku a dawnym składem Ustępne*” jest skutkiem wyremontowania tej nawierzchni przez sam Park, co już we wcześniejszej korespondencji budziło nasze wątpliwości!
- g) Działanie 8.9 (przywracanie kwiecistości zbiorowisk łąkowych poprzez przewożenie siana) jest interesujące, ale wymaga doprecyzowania. Przede wszystkim, w planie ochrony powinno pojawić się założenie, na jakich polanach i na jaką skalę miałyby być wykonane.
- h) Wydaje się wątpliwe, czy w warunkach przyrodniczych Gorców konieczne jest stosowanie sztucznych skrzynek lęgowych dla pilchowatych i innych dziuplaków (działanie 8.18). Celem powinno być funkcjonowanie populacji pilchowatych (i innych gatunków wykorzystujących dziuple) w oparciu o naturalne miejsca lęgowe. Przestrzenne zróżnicowanie zagęszczenia takich miejsc, zależne od fazy rozwojowej drzewostanu, nie jest niczym złym i nie należy mu przeciwdziałać.

28. W rozdziale 7 ust 2.1, w części (d) – dot. działań w ochronie krajobrazowej:

- a) W poz. 1.5, 2.8, 5.7 i 8.18: działaniem powinien być nie tylko wykup gruntu, ale wszelkie inne formy skutkujące przejęciem posiadania gruntu przez GPN, w tym wymiana gruntów (pod jedynym warunkiem, że jest korzystna dla Parku w bilansie walorów przyrodniczych), dzierżawa przez Park, użyczenie Parkowi itp. – zależnie od konkretnej sytuacji i oczywiście od woli aktualnego właściciela gruntu;
- b) Wydaje się wątpliwe, czy w warunkach przyrodniczych Gorców konieczne jest stosowanie sztucznych skrzynek lęgowych dla pilchowatych i innych dziuplaków (działanie 8.16, 8.17), por. wyżej.

29. W rozdz. 7 ust 2.2 (działania dla ochrony przedmiotów ochrony Natura 2000):

- a) W ekosystemach nieleśnych na gruntach parku narodowego nie ma podstaw do różnicowania działań na obligatoryjne i fakultatywne. Zróżnicowanie takie, zgodnie z przepisami o planie ochrony obszaru Natura 2000, wprowadza się tylko i wyłącznie dla działań przewidywanych na gruntach wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, a park narodowy nie może być traktowany jako gospodarstwo rolne. W parku narodowym działania ochronne powinny być obligatoryjnie, a nie tylko fakultatywnie wykonane w sposób optymalny dla chronionych ekosystemów, i właśnie taki sposób wykonania działania ochronnego powinien być jednoznacznie zapisany w planie ochrony parku;
- b) Co do zagadnienia ewentualnej redukcji zwierzyny – patrz uwagi przedstawione wyżej;

- c) Co do zabiegów sanitarno-selekcyjnych w siedlisku przyrodniczym 9410 – patrz uwagi przedstawione wyżej;
- d) Zbędne wydaje się sztuczne odnawianie świerka w siedlisku przyrodniczym 9410: najlepszym wspomoczeniem procesów odnowieniowych tego gatunku w drzewostanach po kornikowych jest pozostawienie do naturalnego rozkładu kłód zamarłych, starych świerków, które w miarę rozkładu stają się mikrosiedliskami sprzyjającymi naturalnemu odnowieniu świerkowemu.

30. W rozdziale 8 (monitoring działań ochronnych i ich skutków):

- a) Monitoring skuteczności eliminacji gatunku obcego wymaga powtarzania przez co najmniej kilka lat po zabiegu, a nie tylko w roku następnym;
- b) W przypadku prowadzenia redukcji jelenia, populacja tego gatunku powinna być monitorowana w sposób ciągły, a nie tylko co 5 lat, i to w taki sposób, by rejestrować nie tylko zmiany liczebności, ale także preferencje przestrzenne i ich zmiany sezonowe;
- c) Nie wydaje się konieczne ani wieszanie budek dla popielic, ani ich szczególne monitorowanie.
- d) Monitoringu wymagałaby natomiast skuteczność kaskadowej zabudowy rowów dla ochrony młak;
- e) Konieczny jest rozbudowany monitoring skutków wszystkich zabiegów ochrony czynnej podejmowanych wobec ekosystemów nieleśnych. Wydaje się, że monitoring wskazany w rozdz. 9 poz. 8, powinien być ujęty w rozdz. 8 (jako monitoring skutków działań ochronnych, a nie monitoring stanu ochrony). Należy przewidzieć dodatkowy monitoring planowanych działań „odtworzenia kwietności łąk”;
- f) Jeżeli planuje się utrzymywanie i odtwarzanie stawków dla płazów, koniecznie należy tu ująć zarówno monitoring samego stanu tych zbiorniczków, ich napełnienia wodą i zmian w ciągu roku, jak i wykorzystania przez płazy i sukcesu reprodukcyjnego płazów.

31. W rozdziale 9 (monitoring stanu ochrony):

- a) W ust. 1, monitoring zasobów krajobrazowych – widoków – powinien objąć także ocenę „jakości” widoku, tj. obecności w nim elementów antropogenicznych, dysharmonijnych krajobrazowo (także, jeśli obiekty takie znajdują się poza GPN, ale są z parku widoczne);
- b) W ust. 2. należy także wskazać, na ilu i jakich stanowiskach ma być przeprowadzona ocena parametrów i wskaźników. Do celów ochrony parku narodowego na pewno nie jest wystarczający monitoring tylko takiej próbki, jaka jest brana z terenu parku do monitoringu ogólnopolskiego stanu ochrony gatunków i siedlisk w ramach PMŚ.
- c) Monitoring stanu siedlisk przyrodniczych, oprócz monitoringu wskaźników i parametrów, powinien obejmować także monitoring arealu poszczególnych siedlisk (zwłaszcza nieleśnych) poprzez ich powtarzalne kartowanie;
- d) Dla torfowiskowych siedlisk przyrodniczych konieczny jest ciągły monitoring uwodnienia za pomocą piezometrów i diverów, a nie tylko ‘monitoring wg metodyki PMŚ’, zakładającej wyłącznie wizualne oszacowanie jakości uwodnienia raz na kilka lat;
- e) Akt prawa, jakim jest plan ochrony, nie powinien się odwoływać do „metodyki PMŚ” określonej przez GIOŚ, ponieważ norma ustawiona w planie ochrony zależałaby wówczas od rozstrzygnięć GIOŚ i jej treść zmieniałaby się stosowanie do zmian rozstrzygnięć GIOŚ – a organ ten nie ma delegacji ustawowej do kształtowania planu

ochrony parku narodowego. Zamiast odwołani do „metodyki PMS” należy odwołać się do metodyk opisanych w konkretnym źródle referencyjnym;

32. W rozdziale 10 (udostępnienie Parku): Zagęszczenie 30 osób/km na szlakach i ścieżkach edukacyjnych jest skrajnie wysokie i przy najgorszym rozkładzie odpowiadałoby 1 osobie co ok 30 m, lub 1 osobie przechodzącej do 30 sekund. Przy natężeniu ruchu odpowiadającym takiemu zagęszczeniu, szlak lub ścieżka stałby się barierą nieprzekraczalną dla zwierząt. ustalenie maksymalnego natężenia ruchu na takim poziomie jest niezgodne z art 12 ustawy o ochronie przyrody, które wymaga, by park narodowy był udostępniony do turystyki tylko w granicach nie wywierających negatywnego wpływu na jego przyrodę. Przy takim ustaleniu, plan ochrony GPN umożliwiłby także znacząco negatywne oddziaływanie przewidzianego tym planem udostępnienia turystycznego na przedmioty ochrony obszaru Natura 2000, co narusza art 6.3 i 6.2 dyrektywy siedliskowej.
33. W rozdziale 12 (ustalenia do studiów i planów):
- Zgodnie z dyspozycją ustawową, ten rozdział ma formułować ustalenia, a nie zalecenia i propozycje. Normy tu wprowadzane nie powinny być wyrażane słowami „zaleca się...”, „proponuje się...”, a powinny stanowić rzeczywiste ustalenia. Wnosimy o przeredagowanie wszystkich zapisów pod tym kątem;
  - W szczególności, w przebiegu korytarzy ekologicznych wprowadzanie nowej zabudowy, a także ogrodzeń, powinno być jednoznacznie wykluczone, każdy taki element negatywnie oddziaływałby bowiem na ochronę GPN;
  - Regulacja cieków na terenie GPN powinna być zupełnie wykluczona;
  - Słusznie zapisano rekomendacje i antyrekomendacje dotyczące stylu budownictwa, ale potrzebne jest skonkretyzowanie obszarów zabudowy podhalańskiej i zagórzańskiej;
  - Względem istniejących planów zagospodarowania przestrzennego oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego należy, zgodnie z dyspozycją ustawową wynikającą z ujęcia zakresu planu ochrony Natura 2000, zapisać wskazania do zmiany, a nie tylko „proponować ustalenia”;
34. W rozdziale 12 (ustalenia do studiów i planów zagospodarowania przestrzennego) korytarze ekologiczne na mapie 4 powinny być wrysowane „szeroko”, tj. w szerokości opierającej się o tereny zabudowane, pozostawiając poza zakreśleniem tylko tereny zupełnie nieprzydatne do pełnienia funkcji korytarza – tj. bez pozostawiania „marginesu” między obecną zabudową, a rdzeniem korytarza. Zakreślony jako „korytarz” powinien być nie tylko pas terenu, jaki jest głównym pasem migracji zwierząt, ale cały pas terenu, który nie powinien być zabudowywany i przekształcany, by migracja zwierząt mogła bez przeszkód zachodzić. W przeciwnym razie mapa ta będzie przez właścicieli gruntów i przez organy administracji interpretowana jako przyzwolenie na zabudowywanie marginalnych, nie zakreślonych na mapie, stref korytarza, co w dłuższej perspektywie będzie skutkowało jego postępującym zawężaniem. Należy liczyć się z tym, że podmioty dążące do rozwoju szkodliwej zabudowy będą wykorzystywać tę mapę literalnie i szczegółowo, uznając ją za argument, że obszary na mapie nie zakreślone nie powinny podlegać żadnym ograniczeniom zabudowy.

z poważaniem